

*Doctoral Research
Докторантски изследвания*

ПОРТФОЛИО НА УЧЕНИКА – НОВОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО В ПРОЦЕСА НА ОЦЕНЯВАНЕ

Силвия Тодорова

Основно училище „П. Р. Славейков“ – с. Джулюница, Велико Търново

Резюме. В статията са описани тенденциите в процеса на оценяване от сумативно към формиращо оценяване на постиженията на учениците. Разглежда се необходимостта от въвеждането на нови средства и методи за оценка, които да отговорят на новите европейски изисквания. Представени са предимствата и недостатъците на портфолиото.

Keywords: portfolio, education, assessment

1. Въведение

Проверката и оценката на знанията, уменията и компетенциите на учениците е важен структурен компонент на процеса на обучение. Той цели да установи степента на постигане на резултатите и е инструмент за търсене на решения относно подобряване на функционирането на процеса на обучение и образованието като цяло. Оценяването съдейства за реализирането на ефективно обучение чрез осъществяване на обратна връзка във всеки момент по пътя към постигане на целите.

Целта на настоящото изследване е да се анализират тенденциите в процеса на оценяване на учениците и да се очертаят предимствата на портфолиото като иновационен метод за оценка на постиженията и развитието на ученика.

Задачите на теоретичното изследване са:

- да се опишат и анализират съвременните тенденции от сумативно към формиращо оценяване на постиженията на учениците;
- да се разкрият предимствата на оценяването на постиженията на ученика с портфолио.

2. Тенденции при оценяване на постиженията на учениците от начален образователен етап

Традиционната система за оценяване е базирана на сумативното оценяване, при което най-важен е крайният продукт, независимо от личния учебен опит, който ученикът влага, за да достигне до него. Оценява се продуктът от

ученето. Формативното оценяване, пример за което е портфолиото, е процесуално ориентирано. При него са важни действията и взаимодействията. При сумативното оценяване се пренебрегват индивидуалните процеси на учене, не се отчитат усилията и старанието на ученика.

Според европейските изисквания е необходимо ориентиране на оценяването от резултата към процеса. Тези изисквания се съдържат в общите принципи за осигуряване на качеството на образованието и обучението и са в контекста на европейската образователна политика, отразена в официалните документи – Европейската квалификационна рамка, Европейската рамка на ключовите компетенции, Европейската референтна рамка.

Според тях при оценяването на постиженията на учениците е необходимо да се използват методи за оценяване, включващи самооценяване и външна (независима) проверка, механизми и процедури за обратна връзка с цел усъвършенстване. В началния етап на основното образование учениците трябва да притежават определени знания, умения и компетентности.

Новите европейски изисквания към процеса на оценяване и образованието днес пораждат необходимостта от използването на методи за оценка, които са насочени към индивидуалността на ученика и към отчитане на неговия напредък и усилия в процеса на обучение. Така ученикът не само ще получава оценка за своето развитие, но и посредством формиращото оценяване ще успее да изгради правилна самооценка и ще се повиши неговата мотивация за учене.

В тази връзка се появява необходимост от въвеждане на нови средства, методи и практики за оценяване, които да отговорят на новите изисквания. Всичко това предполага и промяна в ролята на оценяването – от оценяване на крайни резултати, на обема от знания то става оценяване на цялостното развитие и постижения на ученика, оценяване на дейности, на отношения. Тези промени оказват влияние върху системата за оценяване на образователните постижения. Оценяването, поставяйки акцент върху ученика, създава подходящи условия той да подобрява постиженията си в зависимост от индивидуалността си, прави го по-самостоятелен и отговорен по отношение на собственото си обучение.

В началното училище се използва система за оценяване, която включва разнообразни методи за оценка на постиженията на ученика по отделните учебни предмети. Те най-общо могат да бъдат диференцирани на методи и средства за устно и писмено изпитване на ученика. Всеки от тези методи има своите предимства и недостатъци. Всеки от тях се характеризира с определени доцимولوجични функции. В ежедневната практика, в образователно-възпитателния процес, все по-често се налага прилагане на иновативни методи и подходи за формиране не само на обема от знания, а и на умения, способности, нагласи и желание за учене. Въпросите, свързани с оценяването на постиженията на учениците, стават все по-актуални. На преден план излиза

въпросът „Как може да се усъвършенства системата на оценяване?“. Необходимо е усъвършенстване на съществуващите и утвърждаване на нови средства, методи и практики на оценяване.

Прилагането на формиращото оценяване ще подпомогне обогатяването на знанията и развиването на рефлексивното поведение, защото и преподавателят, и ученикът участват в процеса на преценка на стратегиите и резултатите от ученето спрямо целите на обучението и носят отговорността за крайния резултат. Така у учениците ще се изгради активна позиция в контекста на обучението, осъзната ангажираност в хода на познавателната дейност и системно ще се осигурява възможност за обективна преценка на постиженията и затрудненията.

3. Предимства и недостатъци при оценяване на учениците с портфолио

Портфолиото е целенасочено, систематично и организирано събиране на учебни материали (продукти), които са индикатор за работата на ученика в класната стая и у дома и предоставят информация за неговите постижения и отбелязано развитие в процеса на обучение.

Възниква въпросът какви са положителните и слабите страни на портфолиото като образователна технология в основните области на приложението му?

Оценяването с портфолио набира своята популярност през 90-те години на миналия век в САЩ. То се налага като алтернативен начин за оценяване, който позволява да се моделира учебната дейност така, че да се дадат на учениците стойностни знания и умения по ефективен начин. Портфолиото предлага начин за оценяване на постиженията на учениците, който е различен от традиционните методи. Оценяването с портфолио дава на учителите и учениците възможност да видят обучението в един по-широк контекст: да поемат рискове, да дават креативни решения и да се научат да правят преценка за собственото си поведение и развитие.

Според Д. Павлов ученическото портфолио допринася за:

- формиране на цели и ценностна система;
- самостоятелност при вземане на решения;
- формиране на умения за избор;
- формиране на лична отговорност;
- мотивиране на ученика (Павлов, 2003).

Оценяването е една от основните функции на портфолиото. То служи за оценяване на качеството на учене на учащия по време на обучението му – както на минали постижения, така и на най-нови изяви. То може да изпълнява такава функция, ако оценяването е предварително поставена цел, ако самото портфолио е разработено за целите на оценяването на прогреса на учащия, полаганите от него усилия и постижения, ако поощрява учащия да разсъждава върху своето учене и ако са налице критерии и методи за оценяване на продуктите на неговия труд и на учебното му поведение.

Повечето педагози използват традиционния начин за оценяване в професионалната си дейност. Преподава се някаква материя, след това се извършват дейности, свързани с нея (задачи, упражнения, дискусии и т.н.), и накрая се пристъпва към тестване на усвоените знания. Получените изпитни материали се коригират и разглеждат в клас, след което се връщат на обучаваните. И това е завършекът на целия процес (Mitchell, 1992).

В процеса на обучение, при който се използва портфолио, **оценяването играе по-различна роля**. В този случай се преплитат по нов начин оценка и самооценка, като акцентът се измества по посока на самооценката. Затова портфолиото се разглежда като надежден начин за формиране на адекватна и позитивна самооценка, за рефлексивен анализ на своето развитие. В процеса на създаването му самооценката става все по-независима от външния оценител и започва да се регулира от вътрешно приети, осмислени критерии. Когато учениците от начална училищна възраст избират материали, свързани с тяхното портфолио за най-добри постижения, те внимателно го оценяват и често го подсилват чрез различни корекции. Правейки това, те стават по-ангажирани в едно първоначално самооценяване и коригиране, което да доведе до по-добри крайни резултати.

Важна функция на портфолио е **свободата**, която то дава за оценяване на постигането на педагогическите цели. Чрез стандартните методи за оценяване се контролира определен ограничен набор от цели – основно степента на усвояване на определен учебен материал. С този подход обаче трудно би могло да се направи преценка за някои генеративни способности, които обучаваният трябва да притежава. От друга страна, портфолиото би могло да включва материали, които да показват именно тези способности на обучаваните.

Яснотата на поставените цели е от съществена важност за обучение, при което самооценяването е залегнало в ежедневието процес и изискванията и стандартите са сведени до знанието на ученици и родители. Именно такъв е случаят при оценяването с портфолио. Този процес на ясно поставяне на очаквания и стандарти може да е нов за учениците. За да изберат, най-често с помощта на учителя, най-добрите си работи, учениците трябва да придобият способността да различават качествата на отделните материали. Да оценяват дали и защо една тяхна работа е по-добра от друга.

Важен момент в оценяването с портфолио е и ролята на малкия ученик. В традиционния процес на обучение оценяването е дейност, извършвана от преподавателя. Самият ученик играе пасивна роля в процеса на оценяване. Учителят е този, който дава оценка на постиженията на ученика.

Важно предимство на оценяването с портфолио е възможността да се обърне **индивидуално внимание** на отделния ученик. В големите класове учителят трябва да даде задачи на много ученици и да оцени техните резул-

тати колкото се може по-бързо. Учителят рядко има възможността да навлезе по-дълбоко в причините, стоящи зад даден отговор на ученика.

От друга страна, при работа с портфолио индивидуалният поглед върху ученика е в центъра на дейността. Ако ученикът избира материалите за своето портфолио, то той избира неща които са важни за него и представляват негов образователен автопортрет, а при работа с по-малки ученици този автопортрет е дори повече от образователен. В такива случаи е трудно за учителя да не подходи индивидуално в своето отношение и оценка.

Използването на портфолиото **променя и връзката между процесите на преподаване и оценяване**. В традиционния процес на работа преподаването и оценяването са свързани с линейна връзка – определят се целите според учебната програма, провежда се преподаване, за да се постигнат тези цели, и накрая се оценява степента на усвояване на знанията и уменията. При работа с портфолио преподаването и оценяването са свързани с дейности за развитие и демонстрация на уменията и знанията, заложиени в учебната програма. Цялостният процес представлява постоянно повтарящо се преминаване от страна на учителя и учениците от преподаване към оценяване и обратно.

В най-общ смисъл учебното портфолио е форма и процес на организация (събиране, подбор и анализ) на образци и продукти от учебно-познавателните дейности на учениците, както и съответните информационни материали от външни източници (от съученици, учители, родители), предназначени за последващ анализ, цялостна оценка на нивото на знанията и уменията на даден ученик и последваща корекция в процеса на обучение.

Подготвеното от ученика от начална училищна възраст портфолио е обект на оценяване. То следва да се предаде в определен срок и се оценява по предварително обявени критерии, които са част от портфолиото. Оценяването на портфолиото по различните учебни предмети има своята специфична процедура, предварително определена от преподавателя и сведена до знанието на учащите. След първия преглед преподавателят може да върне на учащия материала, изработен по време на часа, за преработване. Ако се окаже, че има много голяма разлика между писаната в час и доработваните версии или че крайният вариант е все още недоработен, учителят може да реши да не приеме портфолиото.

Едно портфолио **може да не се приеме**, ако:

- не съдържа всички изисквани материали и допълнителни оценки, бележки и чернови;
- след консултиране с преподавателя и ревизия на материалите преподавателят все още не е наясно какво се е опитал учащият да изпълни и какво не;
- има много грешки от всякакъв характер.

Основно провалът на портфолиото на учащия може да бъде по две причини:

- когато липсва фокус на материалите – т.е. авторът не се концентрирал върху ключови моменти от темата;

– когато липсват детайли в материалите, а аргументите са слаби и неубедителни (Гюрова, 2008).

По-голямата част от изследванията в областта на оценяването с портфолио са насочени към използването му като начин за интегриране на обучението и оценяването, така че да се повиши съдържателността на процеса на обучение. Много от привържениците на тази функция на портфолиото вярват, че успешното оценяване с портфолио изисква постоянно включване на учениците в процеса на създаването и оценяването му. Структурата на портфолиото трябва да даде възможност на учениците да анализират своята работа и да демонстрират способностите си в ученето и постигането на педагогическите цели. Важно е учителят и учениците да работят заедно за изграждане на критерии, които да бъдат използвани при оценяване на ученическата дейност. По време на процеса на обучение ученици и учители работят заедно, за да определят кои са необходимите материали, които да бъдат включени в портфолиото. Изграждайки своето портфолио, учениците могат да получат обратна връзка от учителите. Това позволява на учениците да анализират сами дейността си, наблюдавайки своето израстване в усвояването на знания и умения. Процесът на работа с портфолио е динамичен и се влияе силно от взаимодействието между учител и ученик.

Някои от по-съществените **проблеми** при работа с портфолиото са свързани с оценяването на големи групи от ученици. Нуждата от изграждането на надеждни критерии за оценяване и сравнение в този случай се сблъсква с преодоляването на индивидуалните особености на отделните подгрупи (класове) и на отделните единици (ученици). Други проблеми, които биха възникнали, са: материалите, включени в портфолиото, може да не са представителни за това, какво учениците наистина знаят и могат, критериите, използвани за оценяване, може да не се отнасят до най-съществените и значими измерения на поставените цели и задачи, материалите, включени в портфолиото, може да породят съмнения за своята автентичност, заключенията, направени от портфолиото, могат да бъдат силно повлияни от самия оценител. За да се осигури представителност на портфолиото, е необходимо да се подберат разнообразни формати на материалите и задачите, така че учениците да могат да разгърнат целия си потенциал, свързан с оценявания елемент. За да се подсигури адекватно оценяване, са необходими ясни критерии. Една от основните причини за използване на портфолио е, че с него се дава по-автентична оценка за знанията и уменията на обучаваните.

Не на последно място се оказва важен и фактът кой оценява портфолиото. Различните педагози могат да направят различни заключения за прогреса на ученика. Така че субективният фактор в оценяването се оказва важен и в този тип оценяване и е необходимо да се има предвид. Все пак разликите в оценките на различните педагози могат да бъде само в несъществените характеристики на ученическия напредък.

Така възниква въпросът за ефективността на портфолиото у нас, която зависи от:

- точно и ясно определяне на целта, по отношение на която ще се използва средството;
- съобразяване на портфолиото с възрастовите и индивидуалните особености на учениците;
- точно и ясно определяне на предметното съдържание, темите или учебния процес, които ще се наблюдават;
- конструиране на критерии за оценка;
- запознаване на участниците със същността на портфолиото;
- отговорност и откритост при неговата реализация.

Очертаните акценти защитават тезата, че използването на портфолиото в определен контекст ще обогати образователната ни практика (Делибалтова, 2002).

Въпреки някои недостатъци портфолиото по своята отвореност, гъвкавост, многовариантност дава практически неограничени възможности на всеки да разкрие себе си, да изведе на преден план най-същественото и значимото, което характеризира неговата личност, да подчертае своите предимства пред всички останали, да подсказва своето развитие в близка и по-далечна перспектива (Павлов, 2003).

4. Изводи

В статията са разгледани въпросите, свързани с тенденциите в оценяването на учениците, и са изведени предимствата на оценяването с портфолио. На базата на направените изследвания може да се направят следните изводи.

1. Динамичният характер на ученето и обучението пренася тежестта от взаимодействието върху общуването, диалога и партньорството между учителя и ученика. Всичко това предполага и промяна в ролята на оценяването – от оценяване на крайни резултати, на обеми от знания то става оценяване на цялостното развитие и постижения на ученика, оценяване на дейности, на отношения.

2. Прилагането на формиращото оценяване подпомага обогатяването на знанията и развива рефлексивното поведение, защото и преподавателят, и ученикът участват в процеса на преценка на стратегиите и резултатите от ученето спрямо целите на обучението и носят отговорността за крайния резултат.

3. Формиращото оценяване трябва да бъде ключово професионално умение на учителя.

4. Портфолиото е един от методите, чрез който се реализират очакванията към оценката в процеса на оценяване.

В заключение може да се изкаже твърдението, че включването на портфолиото сред методите, които използва началният учител, може да

допринесе за подобряване на оценяването и развиване на редица личностни качества, необходими на съвременната личност.

Портфолиото служи като средство за съсредоточаване на вниманието на ученици, родители и учители върху това, което учениците учат, колко добре се справят и как демонстрират наученото. Използването на портфолиото може да помогне на учениците да развият ключови умения, които са от основно значение за високи постижения във всички сфери на живота. Тези критични умения често са пренебрегвани в традиционното обучение и това е едно от основните предимства на обучението и оценяването с портфолио.

ЛИТЕРАТУРА

Гюрова, В., Божилова, В. (2008). *Портфолиото на преподавателя*. София.
Делибалтова, В. (2002). *Оценяването на учениците*. В. Търново: Фабер.

Павлов, Д. (2003). *Образователни информационни технологии, Модул трети*. София.

Mitchell, R. (1992). *Testing for learning: How new approaches to evaluation can improve American schools*. New York: The free press.

STUDENT PORTFOLIO – THE LATEST CHALLENGE IN THE EVALUATION PROCESS

Abstract. The article describes the trends in the evaluation process from summative to formative assessment of student performance. We consider the need for the introduction of new tools and assessment methods to meet the new European requirements. The advantages and disadvantages of the portfolio are also presented.

✉ **Dr. Silvia Todorova**
Primary School „P. R. Slaveykov“
Djulyunitza
Veliko Tarnovo Region
E-mail: todorova.silvia@abv.bg